

կովերը, եզներն ու ոչխարները ախոռնին փակուած են. գեղացիներն ալ գիշերները հոն ժողովուած՝ տնական գործքերու հետ կ'ըլլան:

Սարգիկ իրենց անասունները կը հոգան ու մշակութեան հարկաւոր գործիքները կը պատրաստեն. կանայք կը մանեն, կը հիւսեն, կը կարեն:

Հովիւը՝ փայտի տաշեղներով ու տերեւոտ ճղերով անկողին կը սլատրաստէ անասուններուն:

Լյգեպանը տնկելու որթերուն համար տեղերը կը պատրաստէ, գետինը կը ծակէ՝ այնպիսի կերպով որ հողը չլեցուի մէջը:

Ուսումնասիրաց ալ զուարճալի ու յարմար ատեն կուտան երկայն գիշերները իրենց ախորժած ուսմանցը հետ զբաղելու, որով բոլոր գիշերն ալ կարճ կ'երևնայ: Ուսմանց տուած մտաւոր զուարճութենէն վեր զուարճութիւն չկրնար ըլլալ. երանի՜ անոր որ ասոր համը առեր է:

Ընդ երկտասան ամսամատունս

Տարածամեալ տարւոյն յելս,

Բաղնէ յետին սրտից ըզդրունս.

Մեծատարած անեալ թնս

Ընդ այն մըխի ոլորտ խոր

Ուստի չըգայ եկաւոր:

Այլ զի՞ դու, զի՞ քեզ ամ գնայուն

Յողջունականդ 'ի հրաժեշտ

Ածել սրտից յամր ըզբախին,

Կիսոց սըհաճ կիսոց հեշտ...

Ո՛հ, գիտացի, 'նդ քեզ տանիս

Անուստ մասունս երկդիմիս.

Հրեշտակ լրտես դառնաս 'ի մէնջ,

Եւ յանցանել քո սրավար

Յաւիտենից կայիցն ընդ մէջ,

Զոմն 'ի վեր տաս զոմն 'ի վայր...

Ա՛հ, յո՞րն արդեօք, ո՞վ մանկիկ,

Զայս ամ յղեաց քո սրտիկ:

## ՏՆՏԵՍ ԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԳԻՏՈՒՆ

Է. ՍԵՂԻՍԻԱՆԻ ԴՊՐ:

ԼՄԵՐԻԿԱՅԻՆ գիւտը Սպանիացւոց կործանմանը պատճառ եղաւ՝ ոսկիին տեղը անոնց ցուցնելով. բայց Լըրոպայի ուրիշ ազգերուն ոսկիէն աւելի ազնիւ բարիքներ ալ բերաւ: Վաշի որ Սպանիացիք անհոգ կեցած՝ իրենց հանգիստը կընայէին, ճարտար ազգերը նոր նոր բաներ գտան Լիւրիկայի մէջ, որ են լեղակ՝, ծխախոտ՝, բամբակ, վանիլիա, քաքաոյ, քինա, որդան կարմիր: Լիւրիկացիք ու հոլանտացիք ուրիշ ամէն ազգերէն աւելի աս անծանօթ գանձերը ձեռք ձգեցին: Վաքաոյ ծառին պտղէն չիքուլթ շինելը Սեբսիկացիք սորվեցուցին Լըրոպացւոց. վասն զի չիքուլթը կը շինուի քաքաոյին կուտերէն որ կը մաքրեն կը կեղենեն, կը խարկեն, անկանի՝ մէջ կը ծեծեն, շաքարով կը շաղուեն ու կաղպարի մէջ կը թափեն: Լըրոպա 1520<sup>ին</sup> բերին Սպանիացիք, և Վաղղիայի մէջ չիքուլթ խմելու սովորութիւնը Ռիչըրտէօ կարդինալին եղբայրը մտցուց 1662<sup>ին</sup>: Լըրոպայի մէջ ամէն տարի քսանու իրեք միլիոն լիտր քաքաոյ կ'երթայ կ'ըսեն:

Չիքուլթէն ետեւ գանք խահուէի գիւտին: Լիւնեկին յայտնի է թէ երբ գտնուած է խահուէն, կամ թէ երբ սկսած է գործածուիլ: Բոլոր կայ թէ խահուէն հովիւ մը գտաւ, տեսնելով որ երբեմն իր այծերն ու ուղտերը խահուէի տունկէն ուտելէն ետքը՝ բոլոր գիշերը արթուն կը կենային ու կը ցատքըտէին: Ուրիշները կը զուրցեն թէ խահուէն տաճկի տէվըրիշ մը գտաւ, որ ուրիշներէն աւելի

աղօթք ընել ուզելով՝ փորձ մը ըրաւ ասով։ Սմանք ալ կը զուրցեն թէ հընգետասաներորդ դարուն մէջ Նիմալ էտտին անունով Լաբաբային մէկը Պարսկաստան ճամբորդութիւն ըրեր է, ու հոն տեսնելով որ խահուէ կը խմեն ու կը գովեն՝ ինքն ալ վարժութիւն ըրաւ . երբոր դարձաւ իր երկիրը հիւանդացաւ, ու խահուէ խմելով առողջացաւ։ Լս ըմպելիքը ( ) սմանցոյ թագաւորներէն ոմանք արգիւեցին, ոմանք ալ թոյլ տուին, ինչուան որ կամաց կամաց սովորութիւնը հաստատուեցաւ։

Լարոպայի մէջ ալ փորձեցին որ խահուէի տունկը շատցնեն, բայց չյաջողեցաւ, ու արեւելքի խահուէին կատարելութիւնը չունեցաւ։ Լմէն տարի Լարոպայի մէջ գրեթէ հարիւր քառասուն միլիոն լիտր խահուէ կ'երթայ։

Սարգիկ գոհ չըլլալով իրենց հարկաւոր պիտոյքը միայն հոգալու, հընարեցին նաև ուրիշ երկրորդական ու աւելորդ բաներ ալ։ Լսով մտաւ քըթերնին փոշիով լեցնել և ծխախոտ քաշել, որ մէկմէկէ աւելի աղտոտ սովորութիւններ են։ Բնագեղ կամ քթախոտ ըսուած փոշին տունկը, նոյսինքն ծխախոտը՝ 1560<sup>ին</sup> մտաւ Լարոպա, ու քիչ ատենի մէջ շատ ծաղկեցաւ։

Լս դարուս մէջ գտնուեցաւ գետնախնձորը, որ 1586<sup>ին</sup> Լմերիկայէն բերուեցաւ։ Լուջի բերան հետաքրքրական բանի մը պէս միայն կը մշակէին, բայց 200 տարիէն ետքը յարգը ճանչցուեցաւ, ու ամէնքն ալ ետեւէ եղան աս պատուական տունկը մշակելու։ Վետնախնձորէն կը շինուի օղի, փոթաս, դեղին ու մոխրա-

գոյն ներկեր, բան պլելու համար հասարակ թուղթ, և այլն։

Լս վեշտասաներորդ դարուն մէջ շատ անուանի ու օգտակար գիւտ մը չեւաւ . բայց աս պակասութեան տեղը կերպով մը բռնեցին առջի գիւտերուն վրայ եղած տեսակ տեսակ կատարելութիւնները . ինչպէս ճօճանակաւոր ժամացուցին կատարելագործածն է ծոցի ժամացոյցը, որ առջի բերան՝ Լուրեմպերկի հակիթ կ'ըսուէր՝ հակիթի ձևով ըլլալուն՝ ու նախ՝ Լուրեմպերկ քաղքին մէջ արհեստաւոր մը շինելուն համար։ Լս ծոցի ժամացոյցը Լաբմանիայէն Լնգղիացուց ձեռքը անցաւ, որ հարիւր տարի ետքը աւելի կատարելագործելով՝ ձայնատու ժամացոյց ալ սկսան շինել։

Լաղաք պաշարելու ատեն սկսան գործածել ռումբը՝ թնդանօթի դիւրութեան համար։ Լտրճանակը՝ Լտալիայի Փիսթոյա քաղաքը սնտուկ շինող մը հնարեց։

Սէկ քանի քարոզիղներ աս միջոցիս շինաց երկրէն Լարոպա բերին վերնիճ շինելու արհեստը։

Լս դարուս մէջ Լարոպայի այլևայլ կողմերը տնկաբանական պարտէզներ շինուեցան, և առջինը Պատուա քաղքինն եղաւ 1533<sup>ին</sup> . քանի մը տարիէն ետքը շինուեցան Փլորենտիայինը, Փիզայինը, և այլն . Փարիզի մէջ առջի տնկաբանական պարտէզը 1591<sup>ին</sup> հաստատուեցաւ։

Շին ատենը սովորութիւն չկար որ առանձնական դաշնագիրներուն տակը մարդ իր անունը ստորագրէ, հապա ամէն մարդ իր կնիքը կը կոխէր, ու դաշնագրին տակը միայն նօտարը կը ստորագրէր։ 1579<sup>ին</sup> հրաման ելաւ Փարիզի մէջ որ նօտարէն զատ նաև անոնք որ կ'ուզեն դաշնագրութիւն ընել՝ ստորագրեն թղթին վրայ։

1 Կիւլէկ, գոմայարա։

2 Փիսթոլ, լապանձա։ Խո . pistola, որ փոթոյա քաղաքը գտնուելուն համար դրուած է։

1 Խաւացիք ասոր tabacco կ'ըսեն, և Գղ . tabac։ Աս անունը Սպանիացիք դրին . վասն զի աս տունկը նախ Tabago ըսուած պղտի կղզիին մէջ տեսան որ Անգիլեան կղզիներէն մէկն է։ Հիմա աս տունկը կը մշակեն նաև Պրագի, Վիրգինիա, Մարիլանտ ու Մեքսիկոյ . Լարոպայի մէջ ալ Խաւիա, Սպանիա, Հոլանտա, Անգլիա և Գաղղիայի մէկ բանի կողմերը։